

Klió 2002/3.

11. évfolyam

<http://www.c3.hu/~klio/klio023/klio127.html>

1956 és Olaszország

Az olasz–magyar kapcsolatok évszázados múltra tekintenek vissza. Szent István királyunkat az olasz Gellért püspök koronázta meg. Mátyás király nemcsak olasz feleséget választott magának, de meghonosította hazánkban az olasz reneszánsz kultúrát, s olasz mintára Európa legerősebb királyi udvarát hozta létre Visegrádon. 1848-49-ben az olasz és magyar hazafiak együtt álmodtak és harcoltak a nemzeti függetlenségért. És ez csak néhány kiragadott pont a két nemzet közös történelméből.

Waltz Amarylisz tanulmánya a magyar–olasz barátság újabb, kevésbé kutatott pillanatát helyezi reflektorfényre: az 1956-os magyar forradalom és Olaszország kapcsolatát követi nyomon. A tanulmány első részében a szerző átfogó képet rajzol az 1956. októberi forradalomról, az akkori magyar történelmi, politikai viszonyokról. A magyar forradalom – írja Walcz – rést ütött az addig ledönthetetlennek hitt falon, amelyet a szovjet rendszer emelt a csatlós országai köré. Sztálin halálát követően reformfolyamat kezdődött a szovjet politikában: '56-ban az SZKP XX. kongresszusa meghirdette a desztalinizációt. E folyamat hatására a magyar értelmiségi körökben is kialakult a Sztálin-ellenes mozgalom. 1956 őszén a politikai ellenzék egyre élesebben kezdte támadni a pártvezetést. Az első megmozdulásokra október 6-án került sor, a '49-ben elítélt és '56 márciusában rehabilitált Rajk László és mártírtársai újratemetésekor. A temetésen több mint tízezer ember vett részt. Ezt követően a magyar egyetemeken és főiskolákon is felforrósodott a hangulat: október 16-án Szegeden alapítják meg a MEFESZ-t, melyhez pár nap múlva csatlakoztak Budapest, Miskolc, Pécs és Sopron diákjai is. Tizenhat pontban fogalmazták meg követeléseiket (többpártrendszer, Nagy Imrét miniszterelnöki posztra, a szovjet csapatok kivonása, a Kossuth-címer visszaállítása, a Sztálin-szobor ledöntése stb.) A Budapesti Műszaki Egyetem diákjai által rendezett békés felvonulás estére felduzzadt, ellenőrizhetetlenné vált. A Dózsa György úton álló nyolcméteres Sztálin-szobrot ledöntötték, és a Parlament előtt összegyűlt tömeg Nagy Imrét akarta hallani. A tüntetők egy másik csoportja a Magyar Rádió székháza előtt az egyetemisták által összeírt 16 pont felolvasását követelte. Itt dördültek el az első lövések. A KB október 23-án újra Nagy Imrét nevezte ki a minisztertanács elnökévé, de ezzel egy időben a szovjet csapatokhoz is segítségért

fordultak. A szovjet csapatok érkezésére fegyveres ellenállás bontakozott ki október 24-én.

Nagy Imre október 28-án bejelentette, hogy megkezdődtek a szovjet csapatok kivonását célzó tárgyalások. Beszédében a 16 pont követelése közül jó pár teljesítésére ígéretet tett. Ugyanezen a napon az ENSZ Biztonsági Tanácsa is napirendre tűzte a "magyar kérdést". Úgy tűnt, a kormány meghallgatta a forradalom kéréseit: október 30-án megkezdődött a szovjet csapatok kivonása Budapestről, kiszabadítják a politikai foglyokat, Nagy Imre pedig bejelenti az egypártrendszer végét. A következő napokban felpettségbe kerül a pártélet: megszületik az MSZMP, és újjáéled a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Agrárpárt, a Független Kisgazdapárt, a Polgári Demokrata Párt, a Magyar Radikális Párt, a Katolikus Néppárt stb. De a szuezi válság kitörése a nemzetközi közvélemény figyelmét elvonta a magyar eseményekről.

Október 29-én az amerikai külügyminiszter, J. Foster Dulles üzenetben közli Hruscovval, hogy az USA a kelet-európai államokat, beleértve Magyarországot is, nem tekinti potenciális szövetségeseinek. Az Egyesült Államok ezzel a passzivitással már megelőlegezte a magyar szabadságharc és forradalom sorsát. Két nap múlva az SZKP a beavatkozás mellett dönt: fegyveres erővel kell pontot tenni a magyar forradalom végére.

Nagy Imre tiltakozását fejezte ki a szovjet beavatkozással szemben, és táviratban kérte az ENSZ főtitkárát, hogy tűzzék napirendre a "magyar kérdést", azonban a Ciklon fedőnevű szovjet akció megtámadta Budapestet, november 12-ére pedig megtörték a forradalmi alakulatok fegyveres ellenállását. A szovjet politika az ország vezetését Kádár Jánosra bízta, Nagy Imrét és társait Romániába szállították. 1958. június 16-án Magyarország exminiszterelnökét Gimes Mikóssal és Maléter Pállal együtt halálra ítélték.

Az '56-os forradalomban 2502-en vesztették életüket, 19 226-an sérültek meg, és több mint 200 ezren menekültek külföldre. A forradalom vérbefojtása után 22 ezer személyt állítottak bíróság elé, ezekből háromszáz esetben született halálos ítélet. A rabok száma meghaladta a 16 ezret. A súlyos veszteségek ellenére nyilvánvaló volt, hogy mégsem lehetett visszatérni a merev, sztálinista politikai vonalhoz. Az '56-os magyar események repedést ütöttek a szovjet hatalmi rendszeren, és a világ tudomására hozták, hogy a magyarok nem mondtak le a demokráciához és az önrendelkezéshez való jogokról. Ennek köszönhetően a magyar egypártrendszer elviselhetőbbnek bizonyult ("legvidámabb barakk"), mint a többi, hasonló berendezkedésű ország.

A szerző tömören összefoglalta a forradalom fontosabb eseményeit, nem veszte el az apró részletekben. Hisz nem is ez a tanulmány célja. Ez a fejezet mintegy bevezetésként szolgál csak a dolgozat fő problémaköréhez: a magyar események olaszországi hatása témához. Az első aspektus, amit a szerző megvizsgál, hogy a

magyar események milyen megítélést és visszhangot kaptak állami, kormány- és politikai szinten. Az '56-os forradalom ügye élénk érdeklődést váltott ki Olaszországban. Az olasz közvélemény figyelemmel kísérte a magyar nép hősiességét. A Palmiro Togliatti vezette Olasz Kommunista Pártot leszámítva, minden politikai formáció azonosult a kommunista diktatúra ellen fellázadt magyarok szabadságvágyával – írja a szerző. Október 26-án az olasz parlamentben is megvitatták a magyar eseményeket. A hangulat igen feszült volt, hisz nemcsak a bal- és jobboldal véleménye különbözött, de maga a baloldal is igen megosztott volt az ügyben; a szocialista Pietro Nenni és a szociáldemokrata Giuseppe Saragat elítélte a szovjet beavatkozást, azonban a Kommunista Párt alapvetően a szovjet döntéssel értett egyet.

Gaetano Martino külügyminiszter tiltakozásának adott hangot a szovjet tankok budapesti bevonulása kapcsán, és kifejezte szolidaritását az agresszió áldozataival szemben. Beszédét – a kommunista képviselőket leszámítva – a parlament állva hallgatta végig. Olaszország szolidaritásának adott hangot november 6-án is, amikor a forradalom leverését követően, a liberálisok indítványozták, hogy az olasz kormány javasolja a NATO-tagállamoknak a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok megszüntetését. De ennél szélsőségesebb hangokat is találunk: a szélsőjobb javasolta az Olasz Kommunista Párt törvényen kívül helyezését.

Összefoglalva: a OKP-ot leszámítva, minden olasz párt kiállt a magyar forradalom ügye mellett, és a nemzetközi diplomácia terén is támogatták Magyarországot. Elítélték a szovjet beavatkozást, és egy szovjetellenes nemzetközi akció életre hívását javasolták. Emellett a magyar kérdés napirenden tartása jó alkalmat szolgáltatott a kommunistaellenes propagandakampányra is.

A szerző által megvizsgált következő aspektus az olasz nagykövetség és külképviseletek által tanúsított szolidaritás és segítségnyújtás bemutatása. Az olasz képviseletek budapesti, bécsi és belgrádi központjaiban is lelkesen üdvözölték a magyarok forradalmát. Walcz kiemeli a Budapesti Olasz Kultúrintézet szerepét, mely több magyar állampolgárnak nyújtott védelmet. A budapesti olasz képviselet a forradalom leverése után a Bécsből Budapestre érkező segélyek elosztásában is segédkezett. A bécsi és a belgrádi olasz nagykövetek (Angelino Corrias, Gastone Guidotti) a forradalom leverése után segítettek az Ausztriába és Jugoszláviába menekült magyarok más országokba való továbbutazásának megszervezésében is.

A Walcz által bemutatott harmadik nézőpont az olasz közvélemény kérdése. Az olasz lakosság a rádióból és a sajtóból értesült a magyarországi eseményekről. Az első olasz tudósító (Ilario Fiore), az Il Tempo újságírója október 23-án éjjel érkezett Pestre. A szerző a többi, fontosabb olasz napilap (Corriere Della Sera, Il Messaggero, L'Unitá stb.) tudósítóinak a nevét is felsorolja (egyébként ezt a listát a tanulmány végén újra megtalálhatjuk). Kiemeli Vittorio Mangilit, a RAI tudósítóját, aki filmfelvételeket készített a forradalomról, melyeket az osztrák televízió keresztül juttatott el Itáliába.

A szerző átfogó képet nyújt az olasz szolidaritás megnyilvánulásáról, mely minden szférában jelen volt: a politikai pártok, az egyház, a civil társadalom, az egyetemi diákság, mindannyian a magyarok ügye mellett foglaltak állást, írja Walcz, elítélve a szovjet beavatkozást. A diáktüntetések közül a szerző a római La Sapienza joghallgatója, Gino Ragno által szervezett felvonulást emeli ki, melyen a résztvevő diákok száma a tízezret is meghaladta. Még a rendőrségnek is közbe kellett avatkoznia, hogy a szovjet nagykövetséget és a kommunista L'Unitá nyomdáját megvédjék a tömegektől.

A társadalmi szolidaritás megnyilvánulásának különböző formáit is bemutatja Walcz: olasz orvosok küldése Magyarországra (akik szállítását egyébként a FIAT bonyolította le), konzervgyárak segélyszállítmányai (a Simmenthal cég harmincezer húskonzervet küld), Szicíliából narancs- és citromszállítmány küldése, egyéb élelmiszer-, gyógyszer-, ruhaszállítmányok és pénzbeli segélyek.

Az első napok erkölcsi és anyagi támogatása november 4. után még fokozottabbá vált. A forradalom leverése után a Nyugatnak a menekültek ügyével is szembe kellett néznie, és foglalkoznia kellett a problémával. Walcz szavaival, az igazi exodus november 4., a szovjet csapatok támadása után indult meg. Az osztrák hatóságok először egy átmeneti táborba, Béctől 20 km-re irányították a menekülteket. December közepére a menekültek száma 120 ezer volt (ez később 180 ezerre emelkedett). Ausztria nehéz helyzetben volt. Már az '56-os kivándorlási hullám előtt is 127 ezer különböző nemzetiségű menekült volt az országban (többségük a '40-es évek második felében érkezett). Ennek ellenére Ausztria mégis magára vállalta a menekültek védelmét, és ideiglenes menedékjogot adott nekik. Az osztrák belügyminiszter (Oskar Helmer) nemzetközi összefogást és segítséget kért a magyar menekültek ellátására. Ennek hatására hét ország (USA, NSZK, Svájc, Nagy-Britannia, Franciaország, Kanada) ajánlotta fel fogadókészségét.

Olaszország 1956. november végétől 1957. júliusáig fogadott magyar menekülteket. A kormány az Olasz Vöröskeresztet bízta meg a menekültek számára érkező adományok országos összegyűjtésével. Olaszország területén a Vöröskereszt 15 városban alakított ki menekülttáborokat, ahol a menekültek napi háromszori étkezést és egészségügyi ellátást kaptak. Walcz szám adatokkal is alátámasztja az Olasz Vöröskereszt alapvető szerepét a magyar menekültek segélyezésében (264,8 millió líra az Ausztriában állomásozó magyar gyerekek fenntartására és 4000 személy Olaszországba szállítására; 650 millió líra az olasz menhelyek fenntartására; 3 millió líra a más országokból érkezett a magyar menekültek élelmezésére). December 8-ára a Vöröskereszt megszervezte a "szolidaritás Magyarorszáért" napot, mely rendezvényen a kommunista pártot kivéve, az ország vezető politikusai jelen voltak. De munkájuk a civil társadalom nagylelkű adományai nélkül nem lett volna igazán hatékony (a költségeknek az állam csak a felét tudta fedezni) – hangsúlyozza Walcz.

A következő részben a szerző az olasz értelmiségi szféra és az egyetemek segítségnyújtásának bemutatására tér rá. Hét nagyváros (Padova, Trento, Brescia, Bologna, Firenze, Milánó, Pisa) egyetemista fiataljainak segítőkészségét és szolidaritását ismerteti meg az olvasóval. Az említett városok egyetemei ösztöndíjakkal segítették az Olaszországba érkező magyar egyetemistákat. Számos könnyebbségben részesítették őket: ingyen szállás, egyetemi jegyzetek biztosítása, olasznyelv-oktatás, kirándulások szervezése. Az olasz egyetemeken töltött évek alatt – mondja Walcz – olyan barátságok születtek a magyar és az olasz diákok között, melyek közül sok még ma is tart.

Az '56-os forradalom után mintegy tízezer diák menekült külföldre. 1956 novemberében Bécsben megalapították a Szabad Magyar Diákok Szövetségét, mely több országban létrehozta központjait. Az olaszországi központ 1959-ben 91 tagot számlált, első elnöke Mihályi Géza volt, akit később Pintér Lajos követett.

Az értelmiségi réteg is nagy szerepet vállalt a magyarok segítésében. Walcz kiemeli Kisfaludy Dala Béla és felesége (Edoarda Gardini) szerepét, aki a bolognai egyetem magyar tanszékén tanított 1946-óta. Ő fordította sok magyar menekült iratait olaszra és tolmácként is sokat segített a táborokban (ebben egyébként lányuk, a 11 éves Erzsébet is részt vett). A Vöröskereszt menhelyein sok kinn élő magyar is részt vett a munkában: Várady Federika, Sárosi Spada Klára, Lakatos Jolán, Schitovszky Margit mellett még több nevet is említ a szerző.

A római kezdeményezések közül Walcz kiemeli a 'Giomale Ungherese d'Italia' című, magyarul megjelenő újságot, melyet Piazza Péter és Szőnyi Zsuzsa alapított. Az olasz király utolsó magyarországi követe, Filippo Anfuso és felesége is sokat segített a magyar menekülteknek. A külügyminisztériumon belül nyitottak egy "magyar irodát" – említi meg Walcz – mely ruhát, élelmet és háromezer lírát adott ajelentkező magyar menekülteknek.

Az olasz állam azonban csak átmenetileg fogadta be a magyar menekülteket: 1957 első felében nagyrésztük már továbbindult más nyugat-európai ország felé. Olaszországban azok a fiatalok maradtak, akik még nem fejezték be az egyetemi tanulmányaikat.

Végezetül a szerző még néhány kinn élő magyart sorol fel, akik sokat tettek a menekültek megsegítésében: Zágon József (a Vatikáni Emigrációs Hivatal vezetője), Mester István (a Pápai Magyar Intézet igazgatóhelyettese), dr. Tóth Gyula (Rómában élő magyar pap), Kállay Kristóf (máltai lovag), Apor Gábor (a Monarchia utolsó vatikáni követe), Pallavicini Hubert márkí, Békés Gellért (bencés szerzetes), Kraicsovics Rudolf(fogorvos).

A szerző a magyarországi események Olasz Kommunista Pártra gyakorolt hatását is megvizsgálta. Walcz szerint egyértelmű krízishelyzet alakult ki a párton belül:

október 29-én százegy értelmiségi kommunista szolidaritási nyilatkozatot írt alá, sokan pedig a magyar események hatására léptek ki a pártból.

A forradalmi események irodalmi, kulturális hatása az utolsó bemutatott terület. Sok újságíró, aki átélte a forradalmat, a cikkeken kívül könyveket is publikált a témában (Ilario Fiore: Utolsó vonat Budapestre; Luigi Fossati: Itt Budapest), de színdarabban is feldolgozták az '56-os eseményeket (Montanelli: Az álmok hajnalban halnak meg). Az olasz neorealizmus legnagyobb képviselője, Ignazio Silone is szentelt egy fejezetet a témának (Vészkijárat című könyvében a Budapesti lecke című fejezet), valamint sok olasz költő is merített ihletet a magyarok forradalmából (Leo Valeriano, Ferdinando Durand, Giuseppe de Lorenzo, Pietro Civitareale stb.). Az irodalmon kívül olasz városok tér-, és utcanevei is őrzik az '56-os mártírok emlékét.

A szerző gazdag irodalmat tekintett át a témában: az '56-os témát feldolgozó magyar és olasz irodalom mellett levéltári anyagokat (Olasz Állami Levéltár, Olasz Vöröskereszt, Nemzetközi Ügyek Osztálya; Olasz Állami Levéltár, Belügyminisztérium Általános Levéltári Osztálya) is hasznosított munkája során, Az olasz napilapok, folyóiratok (Il Messaggero, Corriere della Sera, Ungheria, Giomale d'Italia, Gazzetta del Veneto, Giomale di Brescia stb.) cikkeinek anyagát szóbeli beszámolókkal és visszaemlékezésekkel (Mihályi Géza, Pintér Lajos, Gombos Csaba, Parádi László, Földesdy Tamás, Mirko Tremaglia, Giorgio Vanzo stb.) színesíti. A tanulmányt hat lista zárja: a magyar menekültek ellátásában részt vállaló magánszemélyek, szervezetek, cégek, egyetemek, bankok nevének felsorolása; a forradalmi események alatt Magyarországra küldött olasz tudósítók jegyzéke; a magyar menekülteket befogadó Vöröskereszt-menhelyek listája; a Vöröskereszt központjaiban ellátott magyar menekültek száma (15 központban összesen 3070 menekült); az '56-os olaszországi emlékművek listája (Bolzano, Capestrano); és végül a magyar mártíroknak szentelt utca- és térnevek jegyzéke (17 olasz városban).

Walcz Amarylisz a magyar–olasz kapcsolat egy fontos momentumának árnyalt bemutatására vállalkozott, sikerrel. Tanulmánya érdeme, hogy az első részben nem időz sokat az '56-os októberi események bemutatásával, inkább csak a forradalom ívét igyekszik felvázolni, kitérve a témához kapcsolódó, fontos nemzetközi vonatkozásokra. A forradalom olaszországi hatásának bemutatása viszont már igen részletes és gazdag, ezt mutatja a felhasznált irodalom is. A szerző stílusa leköti az olvasót, s ennek köszönhetően nemcsak történészek, de az olasz–magyar kapcsolatok története iránt érdeklődő, laikusolvasók számára is élményt jelenthet a tanulmány kézbevétele.

Walcz Amarylisz: La rivoluzione ungherese del 1956 c l'Italia (Az '56-os magyar forradalom és Olaszország) Róma, Római Magyar Akadémia és a Magyar Nagykövetség kiadásában, 2001.

Katona Eszter